

**МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

ДИПЛОМНА РОБОТА

магістра

на тему **«Педагогічні умови формування у дітей 6 – 7 років
довірливого ставлення до дорослих»**

Виконана студенткою 2 курсу ПО – 2м
Спеціальності
8.010101 «Початкова освіта»
Савчук Марина Михайлівна
Керівник: к.п.н., доц. Горват М.В.
Рецензент к.п.н., доц. Бартош О.П.

м. Мукачево – 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОВІРЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДОРΟΣЛИХ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	
1.1 Довіра як особистісний феномен	9
1.2. Характеристика довірливого ставлення як передумови гуманних взаємин	23
1.3. Динаміка розвитку довірливого ставлення до дорослих у ранньому онтогенезі	40
РОЗДІЛ 2 ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ І МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДОВІРЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДОРΟΣЛИХ	
2.1. Вивчення особливостей довірливого ставлення дітей старшого дошкільного віку до дорослих	52
2.2. Обґрунтування стратегії та програми формувального експерименту	69
3.3. Оцінка ефективності педагогічних умов та методів формування у старших дошкільників довірливого ставлення до дорослих	83
ВИСНОВКИ	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	98
ДОДАТКИ	106

ВСТУП

Актуальність проблеми. Процес гуманізації сучасної освіти безпосередньо пов'язаний з визнанням своєрідності та неповторності особистості, її права на самовизначення на основі власної системи суспільно значущих цінностей.

Закони України «Про освіту» і «Про дошкільну освіту», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, Концепція дошкільного виховання в Україні, Державна цільова соціальна програма розвитку освіти на період до 2017 року, Базовий компонент дошкільної освіти України орієнтують освітян на створення умов для реалізації підростаючою особистістю свого природного потенціалу, формування здорової міри довіри до людського довкілля.

Витоки довірливого ставлення особистості сягають періоду дошкільного дитинства, який є сенситивним для набуття дітьми вмінь відчувати і розуміти людей, душевно, відкрито ставитися до батьків, інших членів сім'ї та вихователів, будувати з ними щирі взаємини.

Останніми роками у філософських, психолого-педагогічних, соціологічних дослідженнях зарубіжних та вітчизняних авторів інтерес до проблеми довіри суттєво зростає.

Довіра як форма міжособистісної взаємодії, задоволення якої гарантує їй відчуття внутрішнього комфорту, успіх у різних видах діяльності, кваліфікується по-різному: як умова розвитку особистості (С. Джулард, Л. Маслоу, К. Роджерс, С. Рубінштейн, О. Леонтьєв, О. Смирнова); моральне почуття (Л. Божович, В. Зінченко, М. Лісіна); емоційне ставлення до навколишньої дійсності, процес її саморозкриття (Л. Виготський, В. Мухіна); умова виховання гуманістичної спрямованості особистості (І. Зязюн, О. Лисенко, В. Павленчик); фактор розвитку дружби (І. Кон. М. Обозов, Р. Немов); умова виникнення і функціонування авторитету (І. Бех, В. Дорофєєв, В. Калінічев, М. Кондратьєв); інструмент гуманістичного виховання (А. Адлер, Ш. Амонашвілі, О. Безкоровайна, Г. Доман, В. Кан-

Калік, С. Русова, В. Сухомлинський); умова емоційно-позитивного клімату в сім'ї (Я. Ковальчук, О. Рутман); складник соціальної компетентності дошкільників (Н. Гавриш, О. Кононко, І. Рогальська-Яблонська, Л. Лохвицька); запорука шанобливого ставлення до матері (О. Бутенко), до дорослих (А. Карнаухова); чинник розвитку гуманістичного спілкування старших дошкільників (О. Козлюк); фактор виховання гуманної поведінки дітей 6 років (Л. Врочинська); прояв гуманних взаємин дошкільників у спільній діяльності (Л. Артемова, А. Гончаренко, А. Петровський, Т. Репіна, Є. Суботський).

Однак у більшості наукових праць вирішення означеної проблеми розглядається як фонові умова суспільно значущого розвитку особистості. Бракує досліджень, присвячених безпосередньо феномену довіри, вивченню особливостей його становлення і розвитку в дошкільному дитинстві. Поряд із цим у реаліях життя формування довірливого ставлення дітей 5-6 років до дорослих набуває особливої гостроти у зв'язку з ускладненням людських взаємин під впливом соціальних процесів, що відбуваються в суспільстві, а також з огляду на недооцінку вченими і педагогами-практиками сенситивності зазначеного вікового періоду для соціально-морального розвитку особистості.

Таким чином, недостатня розробленість досліджуваної проблеми та необхідність подолання зазначених суперечностей зумовили вибір теми дипломої роботи: **«Педагогічні умови формування у дітей 6 – 7 років довірливого ставлення до дорослих».**

Мета дослідження – на основі аналізу наукових джерел з проблеми довіри як базової потреби людини теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов та методів формування у дітей молодшого шкільного віку довірливого ставлення до дорослих.

Завдання дослідження:

1. Шляхом теоретичного аналізу обґрунтувати феноменологію і розкрити сутність та структуру довірливого ставлення молодших школярів до дорослих.

2. Встановити чинники впливу на формування у дітей 6-7 років довірливого ставлення до дорослих.

3. Визначити педагогічні умови та доцільні методи формування у дітей молодшого шкільного віку довірливого ставлення до дорослих у сім'ї і навчальному закладі, експериментально перевірити їх ефективність.

Об'єкт дослідження – процес формування у молодших школярів довірливого ставлення до дорослих .

Предмет дослідження – педагогічні умови та методи формування у дітей молодшого шкільного віку довірливого ставлення до дорослих.

Для вирішення поставлених завдань дослідження використано **методи:**

– *теоретичні:* вивчення наукових джерел з філософії, психології, педагогіки, соціології, культурології з метою уточнення ключових понять, розроблення критеріїв і показників досліджуваного феномену; аналіз, порівняння та узагальнення емпіричних даних з метою визначення та обґрунтування педагогічних умов і методів формування довірливого ставлення дітей 6-7 років до дорослих;

– *емпіричні:* діагностичні (спостереження, бесіда, проєктивна гра, анкетування); педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи);

– *статистичні:* методи статистичного аналізу для інтерпретації та узагальнення отриманих даних; застосовано коефіцієнт лінійної кореляції К. Пірсона.

Експериментальна база дослідження. Педагогічний експеримент здійснювався протягом 2018-2019 років на базі Мукачівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 ім. Т.Г.Шевченка. Експериментом було охоплено 52 молодших школяра.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробленні та впровадженні у практику навчально-виховної роботи навчальних закладів методики діагностування рівнів сформованості та визначення типів довірливого ставлення дітей 6-8 річного віку до педагогів та

батьків; у впровадженні у ЗНЗ комплексу тематичних занять та ігор з елементами піскової терапії циклу «Будуємо країну Довірляндію».

Апробація результатів дослідження здійснювались у процесі обговорення на III Міжнародній науково-практичній конференції «Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції».

Публікації. Результати дослідження викладено у 1 публікації «Характеристика довірливого ставлення як передумови гуманних взаємин»

Структура дипломної роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг наукової роботи становить 117 сторінок, з них 98 сторінки основного тексту. Робота містить 6 таблиць та 3 рисунків.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі запропоновано підхід до вирішення актуальної проблеми формування у дітей 6-7 років довірливого ставлення до дорослих. Результати дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання завдань і дали підстави для таких *висновків*:

1. Теоретичний аналіз досліджень з проблеми формування довірливого ставлення особистості засвідчив її актуальність, багатоаспектність і водночас недостатню вивченість.

Шляхом теоретичного аналізу розкрито сутність довірливого ставлення дітей молодшого шкільного віку до дорослих. Під ним розуміємо вибіркочув, свідому, емоційно насичену спрямованість дитини на спілкування й продуктивну взаємодію з дорослими, відкритість контактам з ними.

Структурними компонентами довірливого ставлення молодших школярів до дорослих виокремлено: *когнітивний* (уявлення дитини про дорослого як учасника довірливих взаємин, знання його моральних якостей, вміння розповісти про своє ставлення та адекватно схарактеризувати дорослого як вартого/не вартого довіри); *емоційно-ціннісний* (здатність школяра емоційно сприймати, диференціювати, оцінювати властивості дорослого, надавати їм значення та особистісного смислу, емоційно реагувати на прояви довірливого/недовірливого ставлення до себе); *поведінковий* (здатність дитини 6-7 років проявляти довірливе ставлення до дорослих своїми діями та вчинками, керуючись моральними еталонами, контролювати та регулювати свої емоційні, вербальні та поведінкові прояви).

Розроблено критерії і відповідні показники сформованості довірливого ставлення дітей 6-7 років до дорослих: *відчуття безпеки* (показники: розкута й невимушена поведінка; оптимізм, позитивний емоційний настрій; контакт на короткій дистанції; розгорнуте мовлення); *відчуття надійності* (показники: звернення з особистих та ділових питань; готовність поділитися своїми таємницями; звернення по допомогу у складних ситуаціях; упевненість у дотриманні даних обіцянок); *впевненість у щирості висловлювань і поведінки*

(показники: відверте та енергійне вираження своїх почуттів; використання щиросердних висловлювань, відкритий вираз обличчя, прямий погляд; узгодженість між собою жестів, міміки, інтонацій); *визнання авторитетності дорослого* (показники: демонстрування своїх можливостей та досягнень; звернення з широкого кола питань, уважне вислуховування відповідей щодо них; наслідування поведінки та висловлювань; домагання позитивної оцінки).

Відповідно до структури досліджуваного феномену схарактеризовано низький, середній, високий *рівні* сформованості структурних компонентів довірливого ставлення дітей 6-7 років до дорослих.

Засвідчено різну міру, модальність, стабільність і повноту прояву довірливого ставлення старших дошкільників до педагогів і батьків, що зумовило висновок про неможливість уніфікації проявів лише за рівнями. З урахуванням зазначених рівнів та багатоваріантністю їх збалансованості між собою за структурними компонентами доведено доцільність визначення і характеристики *типів* довірливого ставлення дітей: оптимально довірливий; обережно довірливий; надмірно довірливий; недовірливий.

3. Визначено, теоретично обґрунтовано та упроваджено у практику *педагогічні умови* формування у дітей довірливого ставлення до дорослих: збагачення знань дітей про довіру, її доцільну міру, значення у виховному процесі ЗНЗ та сім'ї; вправлення школярів в умінні конструювати довірливі взаємини з дорослими; збільшення питомої ваги особистісного спілкування педагогів і батьків з учнями, забезпечення його збалансованості з діловим; створення педагогами та батьками ціннісно насиченого середовища шляхом використання традиційних та інноваційних виховних методів.

Методами формування довірливого ставлення школярів до педагогів і батьків визначено: індивідуальні бесіди, тренінгові ігри і вправи, пантомімічні етюди, психогімнастичні вправи, читання і аналіз художніх творів, авансування довіри, оцінка поведінки, приклад довірливого ставлення дорослого, заохочення до вияву довіри.

До ефективних форм роботи з виховання довірливого ставлення увійшли: ситуації морального вибору, тематичні заняття, ігри-вправи, створення «Щоденнику мого життя». Зазначено доречність забезпечення балансу групових та індивідуальних форм у роботі з досліджуваними різних типологічних груп, залучення до них членів родин та вихователів.

Порівняння результатів контрольного та констатувального етапів, аналіз статистичних даних засвідчили позитивну динаміку у сформованості когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового структурних компонентів довірливого ставлення дітей. З'ясовано, що зазначені зміни переважно стосуються дітей ЕГ і незначною мірою – КГ.

Проведене дослідження не вичерпує усіх проблем, пов'язаних з формуванням у дітей довірливого ставлення до рідних та близьких дорослих. *Перспективою* подальшої роботи є вивчення впливу недовірливого ставлення до рідних і близьких дорослих на особистісний розвиток дитини молодшого шкільного віку; дослідження наступності у формуванні довірливого ставлення дитини до дорослих та однолітків на різних етапах онтогенезу.



МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>